

Περιεχόμενα

Λίστα σχημάτων	11
Ευχαριστίες	13
Πρόλογος στην ελληνική έκδοση	15
PIERPAOLO DONATI	
Η σχεσιακή κοινωνική θεωρία στο έργο της Margaret Archer και του Pierpaolo Donati	19
ΜΙΧΑΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΜΑΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ	

Πρώτο μέρος

1 Εισαγωγή: Σχεσιακή Κοινωνιολογία: αναστοχαστική και ρεαλιστική	73
PIERPAOLO DONATI ΚΑΙ MARGARET S. ARCHER	
2 Το Πληθυντικό Υποκείμενο έναντι του Σχεσιακού Υποκειμένου	105
MARGARET S. ARCHER ΚΑΙ PIERPAOLO DONATI	

Δεύτερο μέρος

Πρόλογος: Οι πηγές των Σχεσιακών Υποκειμένων και οι πόροι τους	153
3 Το Σχεσιακό Υποκείμενο και η προσωπικότητα: ο εαυτός, το υποκείμενο και ο δρών	159
MARGARET S. ARCHER	
4 Η κοινωνικοποίηση ως Σχεσιακή Αναστοχαστικότητα	201
MARGARET S. ARCHER	

5	Πολιτισμικές μορφές προς τη Σχεσιακή Κοινωνιολογία	235
	MARGARET S. ARCHER	

Τρίτο μέρος

	Πρόλογος: Το εύρος των Σχεσιακών Υποκειμένων: πού και πώς εμφανίζονται	265
6	Όταν τα Σχεσιακά Υποκείμενα δημιουργούν σχεσιακά αγαθά	281
	PIERPAOLO DONATI	
7	Η ανάδυση των συλλογικών Σχεσιακών Υποκειμένων και ο κοινωνικός τους αντίκτυπος: πέρα από το δίπολο αγορά/κράτος	315
	PIERPAOLO DONATI	
8	Τα Σχεσιακά Υποκείμενα και οι καταστροφές των παγκοσμιοποιημένων αγορών: η ανάγκη για υποκείμενα με σχεσιακή ηθική	353
	PIERPAOLO DONATI	
9	Συμπεράσματα: Συλλογικά υποκείμενα και η προστιθέμενη αξία των κοινωνικών σχέσεων	393
	PIERPAOLO DONATI ΚΑΙ MARGARET S. ARCHER	
	Ευρετήριο	427

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

PIERPAOLO DONATI

Το παρόν βιβλίο είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας δύο μελετητών οι οποίοι ερεύνησαν από τη μία πλευρά την αναστοχαστικότητα του υποκειμένου από την οπτική του πρώτου προσώπου υπό τη θεώρηση του κριτικού ρεαλισμού, και από την άλλη πλευρά τον κοινωνικό ορθολογισμό υπό τη θεώρηση της σχεσιακής κοινωνικής θεωρίας, αντίστοιχα. Από τη συνέργεια αυτή προέκυψε η αρχική ιδέα του «Σχεσιακού Υποκειμένου» η οποία δεν έχει μόνο θεωρητική αξία, αλλά και μεγάλη δυναμική για πρακτικές εφαρμογές.

Ο πυρήνας της θεωρίας έγκειται στο ότι, μέσω της προσωπικής και της σχεσιακής αναστοχαστικότητας, τα άτομα δύνανται να αλληλεπιδρούν με τα κοινωνικά πλαίσια και από τις συγκεκριμένες αλληλεπιδράσεις μπορούν να δημιουργηθούν –σύμφωνα με το μορφογενετικό σχήμα– οι «εμείς-σχέσεις» ή τα σχεσιακά κοινωνικά υποκείμενα. Ειδικά όταν ακμάζουν τέτοια σχεσιακά κοινωνικά υποκείμενα ή οι εμείς-σχέσεις σε ορισμένες κοινωνικές δράσεις οι οποίες περιλαμβάνουν ισότιμες σχέσεις και δωρεές, δημιουργούνται τα σχεσιακά αγαθά και αποφεύγονται τα σχεσιακά δεινά. Φυσικά, οι εν λόγω διαδικασίες είναι πολύπλοκες και μπορούν να καταστούν συνεργατικές ή συγκρουσιακές. Απαιτείται πλήθος ευνοϊκών συνθηκών για να μάθουν τα υποκείμενα να είναι σχεσιακά.

Πώς ορίζουμε το Σχεσιακό Υποκείμενο; Ο όρος «Σχεσιακό Υποκείμενο» καταδεικνύει ότι τα ατομικά και κοινωνικά υποκείμενα «συγκροτούνται σχεσιακά», π.χ. εφόσον αποκτούν ποιότητες και ισχύ μέσω των εσωτερικών και των εξωτερικών κοινωνικών σχέσεων. Η αξία της σχεσιακής (όχι της διαδραστηλικής και όχι της σχεσιοκρατικής) προοπτικής μπορεί να αναγνωριστεί σε πολλά επίπεδα: στο μικρο-επίπεδο (για παράδειγμα, στη σχέση ενός ζευγαριού), στο μεσο-επίπεδο (για παράδειγμα, στις κοινωνικές συλλογικότητες και οργανώσεις) και στο μακρο-επίπεδο (για παράδειγμα, στις σχέσεις πολίτη/κράτους).

Το Σχεσιακό Υποκείμενο είναι ένας παράγοντας (ως υποκείμενο) ο οποίος σε σχέση με άλλους καθίσταται ένα «σχεσιακό εγώ» το οποίο όχι μόνο ενεργεί και συμμετέχει ως εαυτός στις συγκεκριμένες σχέσεις, αλλά ανα-επεξεργάζεται

τον εαυτό του εντός/μέσω των εν λόγω σχέσεων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Γιώργος Τσιώλης και ο Μιχάλης Χριστοδούλου σωστά επεσήμαναν (βλ. το βιβλίο τους *Social Causation and Biographical Research*) ότι τα σχεσιακά υποκείμενα είναι επιτελεστές των συγκεκριμένων γενεσιουργών μηχανισμών οι οποίοι έχουν περισσότερο σχεσιακό παρά μηχανιστικό χαρακτήρα.

Το βιβλίο περιλαμβάνει ένα ευρύ θεωρητικό πλαίσιο και αποδεικνύεται ότι περιέχει βάσιμα επιχειρήματα για τις έρευνες πεδίου. Από τη στιγμή που δημοσιεύτηκε, υπήρξαν πολλές ετεροαναφορές στην εμπειρική έρευνα. Για να δώσω μια ιδέα, θα αναφέρω μερικές.

Η Heila Lotz-Sisitka (Rhodes University, Νότια Αφρική) επεσήμανε τη σπουδαιότητα του σχεσιακού υποκειμένου ως δημιουργού σχεσιακών αγαθών στην εκπαίδευση για βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι Cath Larkins κ.ά. (University of Central Lancashire, HB) έκαναν ανασκόπηση της σπουδαιότητας του σχεσιακού υποκειμένου στην ενδυνάμωση της ριζοσπαστικής κοινωνικής εργασίας με παιδιά και νέους και των προοπτικών προσαρμοστικότητας, ικανοτήτων και υπερκέρωσης των αντιξοοτήτων.

Οι Rebecca Buys και Vince Marotta (Deakin University, Αυστραλία), μελετώντας τη σχεσιακή περιπλοκή που επέφερε η πανδημία του COVID-19, υπογράμμισαν τη σπουδαιότητα της έννοιας του σχεσιακού υποκειμένου στην κατανόηση του τι σημαίνει το «να είμαστε σε σχέση» στις κοινωνικές επαφές.

Οι Carlos Rodríguez-Lluesma και Pablo García-Ruiz (University of Navarra, Ισπανία) ανέλυσαν τη σχεσιακότητα των υποκειμένων τα οποία μετέχουν στην ψηφιακή μεταμόρφωση της εργασίας.

Επί τη βάση των συνεντεύξεων με τις συμμετέχουσες στην Παγκόσμια Διαδήλωση των Γυναικών στην Ινδονησία και τις Φιλιππίνες και με αναφορά στη θεωρία του σχεσιακού υποκειμένου, ο Felix Anderl (Peace Research Institute, Φραγκφούρτη, Γερμανία) διεξήγαγε έρευνα για τις φεμινίστριες ακτιβίστριες στη νοτιοανατολική Ασία και κατέδειξε ότι η αλληλεγγύη μέσω των διαφορών είναι δυνατή επειδή η ανάλυση και η εφαρμογή τους είναι ενταγμένες σε πλαίσια και αποσκοπούν στη γενίκευση της αλληλεγγύης.

Οι Aldo Mascareño κ.ά. (Universidad Adolfo Ibáñez, Σαντιάγκο, Χιλή), στην έρευνά τους για την κρίση στο χιλιανό εκπαιδευτικό σύστημα, έλαβαν υπόψη το σχεσιακό υποκείμενο, προκειμένου να επεξεργαστούν ένα γενικό πλαίσιο για την κρίση στα κοινωνικά συστήματα.

Η Sarah C. White (University of Bath, HB) υπογράμμισε τη σπουδαιότητα του σχεσιακού υποκειμένου στην επίτευξη της ανθρώπινης ευημερίας. Με βάση την εμπειρική έρευνα στη Ζάμπια και την Ινδία, υποστηρίζει μια προσέγγιση της ευτυχίας και της ευημερίας η οποία θεμελιώνεται σε μια σχεσιακή οντολογία που μπορεί να αμφισβητήσει τις κυρίαρχες ιδεολογίες του εαυτού και εστιάζει στη δημιουργική ποιότητα της σχεσιακότητας η οποία είναι στοι-

χειώδης για την κοινωνική αλλαγή και δύναται να δημιουργήσει ένα πολιτικό όραμα χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς.

Ο Maurice Yolles (John Moores University, HB) αναφέρθηκε στην έννοια του σχεσιακού υποκειμένου για να υποστηρίξει ότι οι νέες επεξεργασίες του εαυτού μέσω της σχεσιακής αναστοχαστικότητας μπορούν να αποτυπωθούν σε σχέση με υποκείμενα υψηλής τάξης (π.χ. το μεταϋποκείμενο, το μετα-μεταϋποκείμενο κ.λπ.).

Οι προηγούμενες σύντομες αναφορές παρουσιάστηκαν με μοναδικό σκοπό να επισημάνουν στον/ην αναγνώστη/στρια ένα μικρό μέρος του εύρους των θεμάτων τα οποία μπορούν να αποσαφηνιστούν μέσω της χρήσης της έννοιας του σχεσιακού υποκειμένου, όπως και της διεθνούς αναγνώρισης που χαίρει το βιβλίο.

Αναλογιζόμενος την ελληνική μετάφραση, θυμάμαι ό,τι έγραψε ένας μεγάλος Έλληνας στοχαστής, ο Γρηγόριος Νύσσης, πριν από περίπου 1.600 χρόνια: «Η ψυχή που ίππεται, εγκαταλείποντας ό,τι κατανόσε ήδη ως πολύ περιοριστικό για τις ανάγκες της, θα αδράξει την ιδέα της μεγαλειότητας η οποία εξυψώνεται πολύ πέραν των ουρανών. Αλλά πώς μπορεί κάποιος να φτάσει εκεί όταν οι φιλοδοξίες του έρπουν; [...] άρα όποιος απέχει από τη μνησικακία και τη νοσηρότητα της σάρκας και ανυψώνεται με τα προαναφερθέντα φτερά πέραν όλων των χαμερπών φιλοδοξιών ή, επιπλέον, πέραν του σύμπαντος, θα είναι εκείνος που θα ανεύρει ό,τι αξιαγάπητο και θα καταστεί εξαίσιος, όπως και η ομορφιά που άγγιξε και στην οποία εισέρχεται».

Θα ήθελα να πω ότι οι προηγούμενες φράσεις μάς παρουσιάζουν μια όμορφη περιγραφή του σχεσιακού υποκειμένου το οποίο είναι ένας άνθρωπος που αποσκοπεί όχι στο να κάνει ιδιοκτησία του τον Άλλο ούτε να προσαρμοστεί παθητικά στον Άλλο, αλλά να δημιουργήσει μια σχέση αμοιβαίου οφέλους. Το σχεσιακό υποκείμενο είναι εκείνο το οποίο αξίζει τον κόπο να αγαπηθεί.

Χρόνια αφότου δημοσιεύτηκε το βιβλίο, για εμένα το μήνυμά του παραμένει το εξής: Όταν ο άνθρωπος συμπεριφέρεται ως σχεσιακό υποκείμενο, πάντοτε ανακαλύπτει τον Άλλο, ενώ το άτομο ανακαλύπτει μόνο τον εαυτό του. Αυτό συμβαίνει επειδή ο άνθρωπος είναι άτομο-σε-σχέση, ενώ η σχέση συγκροτείται από τον άνθρωπο.

Θέλω να ευχαριστήσω τον Μιχάλη Χριστοδούλου και την Αναστασία Μαρινοπούλου για τη γενναιοδωρία και την προθυμία τους να καταστήσουν το βιβλίο προσβάσιμο στο ελληνικό κοινό και για την ευφυή μετάφραση. Όπως έδειξε η Martha Nussbaum, η Ελλάδα με τον Αριστοτέλη δίδαξε τον κόσμο ποια είναι τα αγαθά της σχέσης. Ύστερα από τόσους αιώνες, το ίδιο όραμα χρειάζεται ανανέωση σε μια ταχύτητα μεταβαλλόμενη κοινωνία στην οποία είναι αναγκαία μια ανανομηματοδότηση. Η ελπίδα μας είναι πως το παρόν βιβλίο θα παρουσιάσει έναν τρόπο εκπλήρωσης του συγκεκριμένου καθήκοντος και οικοδόμησης μιας καλύτερης κοινωνίας.